

บทที่ 1

บทนำ

การแกะสลักไม้ ถือว่าเป็นงานศิลปกรรมที่เก่าแก่ประเภทหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีเอกลักษณ์และมีคุณค่าควรแก่การภาคภูมิใจสำหรับชาวเชียงใหม่ งานแกะสลักไม้ จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี การทำมาหากิน ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ทุ่งนา ป่าไม้ ซึ่งจะพบเห็นกันได้ทั่วไปในปัจจุบัน ในสถานที่สำคัญทางศาสนา บ้านเรือนที่อยู่อาศัยหรือเครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวัน ดังนั้นผู้วิจัย จึงได้ริเริ่มการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสืบทอดงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมสาขา ไม้แกะสลักของจังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจังหวัดที่มีหัตถกรรมมากมายหลายอย่าง มีทั้งที่คิดทำขึ้น เพื่อใช้งานในชีวิตประจำวัน และงานที่ประดิษฐ์ด้วยฝีมือเชิงช่างอย่างที่เรียกกันว่า หัตถศิลป์ เช่น งานไม้แกะสลัก ซึ่งเป็นงานที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน ตามโลกทัศน์ของสังคมนั้น ๆ โดยขึ้นอยู่กับความอุปถัมภ์ของเจ้านาย ส่วนงานหัตถกรรมของชาวบ้านนั้นสร้างขึ้นสนองความต้องการของชาวบ้านโดยเฉพาะ เช่น ผ้าทอ หม้อดินเผา หรือเครื่องจักสาน เนื่องจากเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนามาช้านาน จึงมีงานศิลปหัตถกรรมมากมาย ทั้งด้านงานศิลปและงานช่าง อีกทั้งมีช่างฝีมือจากที่ต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก มาตั้งรกรากอยู่บริเวณรอบกำแพงเมือง งานฝีมือด้านต่าง ๆ ของเชียงใหม่จึงรุ่งเรืองและอยู่ในความอุปถัมภ์ของเจ้านายคຸ່ມหลวง ส่งผลให้มีการผลิตและสืบทอดต่อกันมาเรื่อย ๆ

ปัจจุบันงานด้านหัตถกรรมของเชียงใหม่ ยังคงสร้างขึ้นตามแบบเดิมหรือวิธีการผลิตเก่า แต่ได้ปรับเปลี่ยนและพัฒนาทั้งรูปแบบทางศิลปะ กระบวนการผลิต และการจัดการให้เข้ากับกลไกตลาด เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยจังหวัดเชียงใหม่ถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมการทำไม้แกะสลักอยู่มาก ผู้ประกอบการเองยังมีศักยภาพและได้รับการขึ้นทะเบียนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ด้วย โดยเฉพาะผู้ประกอบการในอำเภอฝายสะแกแก้ว อำเภอสารภี อำเภอสันป่าตอง อำเภอจอมทอง และอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ยังคง

มีการสืบทอดและรักษาเอกลักษณ์หัตถกรรมอยู่หลายชนิด เช่น เครื่องเงิน เครื่องเงิน ไม้แกะสลัก ฝ้ายทอ เครื่องปั้นดินเผา ร่ม กระดาษสา ฯลฯ เป็นต้น

สำหรับสถานการณ์ทางการตลาดหัตถกรรมเชียงใหม่ ปี 2554 มีแนวโน้มที่ดีขึ้น เนื่องจากกลุ่มผู้บริโภคทั้งในตลาดประเทศและต่างประเทศ ยังให้ความสนใจในสินค้าหัตถกรรม ซึ่งกลุ่มผู้บริโภคเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้บริโภคในประเทศ คิดเป็น 60-80% ของตลาดผู้บริโภคผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไม้ในเชียงใหม่ ได้แก่ กลุ่มพ่อค้าคนกลาง (Middle Men or Agents) คือเป็นคนกลางที่รับผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไม้จากชุมชนบ้านถวายไปกระจายต่อในตลาด โดยมีตลาดทั้งในจังหวัดและตลาดต่างจังหวัด สำหรับตลาดในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น ถนนคนเดิน ในที่บาร์ซ่า ร้านกีฟซ้อปที่ขายของที่ระลึกตามโรงแรมในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนตลาดต่างจังหวัด เช่น เชียงราย แม่ฮ่องสอน อ่างทอง ลำปาง ขอนแก่น โคราช อุตร และจังหวัดทางภาคใต้ จะเป็นพ่อค้าคนกลางที่ซื้อสินค้าเพื่อนำไปจำหน่ายให้กับโรงแรมหรือนักท่องเที่ยวในจังหวัดนั้นๆ โดยเฉพาะจังหวัดภูเก็ต ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ที่ทำจากไม้ส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่มาจากเชียงใหม่ ประมาณ 80% และกลุ่มที่ซื้อผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ไม้เพื่อนำไปใช้ในการตกแต่งบ้าน ประเภทของผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ไม้ที่ได้รับความนิยมในกลุ่มนี้ คือ ประเภทเฟอร์นิเจอร์ ของใช้บนโต๊ะอาหาร ของตกแต่งบ้าน โคมไฟ ไม้แกะสลักแบบต่างๆ ของขำรวยและของใช้ที่ทำจากไม้ 2) กลุ่มผู้บริโภคต่างประเทศ กลุ่มนี้มีความต้องการผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ไม้อยู่ที่ 20-40% ของตลาดผู้บริโภคผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ไม้เชียงใหม่ แบ่งเป็นพ่อค้าคนกลางจากต่างประเทศ (Agents) โดยรูปแบบที่พ่อค้าคนกลางใช้ในการซื้อผลิตภัณฑ์ คือ คนกลางจะเข้ามาทำการเลือกรูปแบบ และผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ไม้ด้วยตนเอง ส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมประเภทเฟอร์นิเจอร์ ของใช้ของตกแต่ง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้บริโภคต่างประเทศ ที่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาอยู่กับกรุ๊ปทัวร์ กลุ่มเป้าหมายดังกล่าวจะซื้อผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ไม้ประเภทของฝาก ของที่ระลึก ที่มีขนาดเล็ก สามารถนำเดินทางไปด้วยได้ เช่น ตุ๊กตาใส่ซอง กล้องกระดาษทิชชู ฯลฯ ตลอดจนกลุ่มประเทศที่เป็นตลาดหลักของหัตถกรรม ไม้ที่สำคัญ คือ กลุ่มประเทศจีน ญี่ปุ่น และกลุ่มในประเทศอาเซียน ส่วนประเทศในโซนยุโรป และทางฝั่งอเมริกามีจำนวนน้อยลง เนื่องจากสถานะเศรษฐกิจที่ทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีจำนวนลดลง (ศูนย์บริการข้อมูลการค้าการลงทุน จังหวัดเชียงใหม่, 2553 : 1-4)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ริเริ่ม โครงการวิจัย เรื่อง การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมท้องถิ่นสาขางานไม้แกะสลัก เพื่อนำมาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเผยแพร่ให้แก่คนในท้องถิ่น เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินธุรกิจบนทางสายกลางเป็นแนวทางที่สามารถสร้างให้ธุรกิจชุมชนดำเนินธุรกิจได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

อีกทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นงาน ไม้แกะสลักก็จะยังคงมีลูกหลานสืบทอดงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นกันต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการศึกษานี้มีประเด็นสำคัญที่เป็นวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

- 2.1 บริบทและศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมสาขาไม้แกะสลักในจังหวัดเชียงใหม่
- 2.2 วิเคราะห์ความสอดคล้องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมสาขาไม้แกะสลักในจังหวัดเชียงใหม่
- 2.3 เพื่อสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมสาขาไม้แกะสลักในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ในระดับท้องถิ่น ระดับชุมชน ระดับประเทศสู่สากล

3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษา คือ อำเภอจอมทอง อำเภอสันป่าตอง อำเภอสารภี อำเภอดอยสะเก็ด และอำเภอแม่ริม ของจังหวัดเชียงใหม่

2. ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ประกอบการ กลุ่มธุรกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน งานหัตถกรรมสาขาไม้แกะสลักในเขตอำเภอจอมทอง อำเภอสันป่าตอง อำเภอสารภี อำเภอดอยสะเก็ด และอำเภอแม่ริม

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาศักยภาพของกลุ่มธุรกิจชุมชน ขั้นตอนการทำงานและถ่ายทอดความรู้ด้านงานหัตถกรรมสาขาไม้แกะสลัก ตลอดจนศึกษาความสอดคล้องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) กับงานหัตถกรรมของผู้ประกอบการไม้แกะสลัก ในเขตอำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสารภี อำเภอสันป่าตอง อำเภอจอมทอง และอำเภอแม่ริม ของจังหวัดเชียงใหม่

4. ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมสาขาไม้แกะสลักของจังหวัดเชียงใหม่” มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 4.1 ศึกษาเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมของจังหวัดเชียงใหม่

- 4.2 กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษา
- 4.3 สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 4.4 ตรวจสอบเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ และปรับปรุงแก้ไข
- 4.5 เก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์คำตอบ
- 4.6 สรุปผล/ข้อเสนอแนะ
- 4.7 เขียนรายงาน

5. ประโยชน์ที่ได้รับ

จากการทำวิจัยในครั้งนี้สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ดังต่อไปนี้

- 5.1 การวิจัยครั้งนี้เห็นภาพรวมของหัตถกรรมพื้นบ้านงานไม้แกะสลักในชุมชนต่าง ๆ และเห็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านว่าเป็นอย่างไร มีคร่าถ่ายทอดภูมิปัญญามานานแค่ไหน ซึ่งเป็นการรวบรวมองค์ความรู้เพื่อถ่ายทอดสู่สาธารณชน ตลอดจนนำองค์ความรู้ที่ได้รับนั้นมารวบรวมในเอกสาร ฐานข้อมูล เพื่อถ่ายทอดให้แก่ประชาชนทุกระดับได้
- 5.2 ผู้ประกอบการสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษากรรมวิธีการผลิตงานไม้แกะสลักไปใช้ในการพัฒนาการออกแบบให้ได้สินค้ารูปแบบใหม่ ๆ สไตส์ล้านนา และนำไปผลิตเชิงพาณิชย์ และสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ในสาขางานไม้แกะสลัก
- 5.3 ผู้ประกอบการสามารถนำองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะเป็นด้านการออกแบบการผลิต การจัดการและการตลาด สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตได้เป็นอย่างดี
- 5.4 การทำวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อประชากรกลุ่มเป้าหมาย ในด้านการเพิ่มศักยภาพการจัดการในธุรกิจชุมชนจากการบริการภาคความรู้จากผู้วิจัย และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ให้สามารถพัฒนาธุรกิจอย่างมีคุณภาพ สามารถบริหารทรัพยากรต้นทุนทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและพลวัตโลก โดยนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปบริหารจัดการในการดำเนินธุรกิจด้วย
- 5.5 ผู้ประกอบการงานหัตถกรรมงานไม้แกะสลัก ทั้งจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียง สามารถประยุกต์ใช้ผลการวิจัยกับกลุ่มของตนเองได้
- 5.6 สามารถนำหลักการบริหารจัดการในด้านการตลาด การจัดการ การเงิน ต้นทุนการผลิต ที่ใช้กับผู้ประกอบการงานไม้แกะสลักไปใช้ในแหล่งชุมชนอื่น ๆ ได้ และสามารถนำวิจัยไปต่อยอดในท้องถิ่นและชุมชนอื่น ๆ ได้

6. ระยะเวลาในการทำวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มีระยะเวลาการทำวิจัยเป็นเวลา 1 ปี โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ 11 มกราคม 2554 ถึง 10 มกราคม 2555

7. นิยามศัพท์

การประยุกต์ (Applied) หมายถึง การปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลาง และขนาดย่อมของกลุ่มงานหัตถกรรมงานไม้แกะสลัก ในอำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสารภี อำเภอสันป่าตอง อำเภอจอมทอง และอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เข้าด้วยกันให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ปัจจุบัน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) หมายถึง การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ในเบื้องต้นมีหลักการดังนี้ (อภิชาติ พันธเสน, 2545 : 7)

1. ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม นั่นคือ ใช้เทคโนโลยีที่มีราคาไม่แพง แต่ถูกหลักวิชาการ
2. มีขนาดการผลิตที่เหมาะสม สอดคล้องกับความสามารถในการบริหารจัดการ
3. ไม่โลภเกินไปและไม่เห็นกำไรระยะสั้นเป็นหลัก
4. เน้นความซื่อสัตย์ สุจริตในการประกอบการ ไม่เอาเปรียบผู้บริโภค และไม่เอาเปรียบแรงงานหรือลูกค้า ตลอดจนไม่เอาเปรียบผู้จำหน่ายวัตถุดิบ
5. เน้นการกระจายความเสี่ยงจากการมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย และ/หรือ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนผลผลิตได้ด้วย
6. เน้นการบริหารความเสี่ยงต่ำ (Down side risk management) โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ก่อหนี้เงินเกินขีดความสามารถในการจัดการ
7. เน้นการตอบสนองตลาดภายในท้องถิ่น ภูมิภาค ตลาดภายในประเทศและตลาดต่างประเทศเป็นหลักตามลำดับ

ปัจจัยเหล่านี้จะช่วยให้วิสาหกิจสามารถพัฒนาได้อย่างมั่นคงในระยะยาว ซึ่งจะศึกษาได้จากวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่สามารถผ่านวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจมาได้ เพื่อพัฒนาเป็นตัวชี้วัดและกำหนดเป็นเกณฑ์ที่จะให้การสนับสนุน ทั้งนี้เพื่อจะช่วยให้อุตสาหกรรมเหล่านี้เป็นส่วนประกอบสำคัญของการพัฒนาประเทศไทยได้ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจพอเพียงสืบต่อไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่นจากประสบการณ์และความเชื่อ กลายเป็นความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

โดยมีการปรับปรุง ประยุกต์และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นความรู้ที่สอดคล้องตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน (เครือข่ายเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา, 2554 : 1)

งานไม้แกะสลัก (Wood Carving) หมายถึง หัตถกรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักที่ผลิตขึ้นด้วยมือและใช้วิธีการแกะของผู้ประกอบการในอำเภอคอยสะเกิด อำเภอสันป่าตอง อำเภอสารภี อำเภोजอมทอง และอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

อุตสาหกรรมขนาดเล็ก หมายถึง อุตสาหกรรมที่มีการจ้างแรงงานต่ำกว่า 10 คน และมีทรัพย์สินไม่เกิน 5 ล้านบาท (อภิชัย พันธเสนและคณะ, 2546 : 7)

อุตสาหกรรมขนาดย่อม หมายถึง อุตสาหกรรมที่มีเงินทุนจดทะเบียนหรือทรัพย์สินถาวรไม่เกิน 5 ล้านบาท (ฉัฐพงษ์ ชุมแสง, 2547 : 1)

อุตสาหกรรมในครอบครัว หมายถึง อุตสาหกรรมที่ทำกันในครัวเรือน หรือภายในบ้าน ใช้แรงงานคนในครอบครัวเป็นหลัก ลักษณะการดำเนินงาน ไม่เป็นระบบเท่าใดนัก รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีแบบง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และมีการลงทุนไม่มากนัก

